

בס"ד

פרשת וארא

עם ביאור

אחד תרגום

ברצותו לאחד את תרגום אונקלוס ופשוטו של מקרא

על פי אמרם ז"ל (ברכות ח.), אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו (במדבר לב, ג) עטרות ודיבון שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו

ושתי צנתרות זהב ממנו יהיו

ודיבון

עטרות

בו נעטר לראשנו את דברי התרגום כפשוטו, בו מבאר פשטות הפסוק, להבין על מה אדניו הטבעו. נדובב בו שפתי ישנים גם חדשים גדולי הדורות זי"ע ושליט"א שדנו והוסיפו בו נופך ופרפראות לחכמה.

מנאי

הקטן יהודה

בלאאמו"ר הגה"ח ר' מרדכי גנוט שליט"א

שנת המשלים תרגום שתיים פרשה לפ"ג

~ ~ עטרות ~ ~

מפולחנא דהוה קשיא עליהון, כלומר: שלא על העבודה התפללו אלא נאנחו מקוצר רוחם ולבם, כי העבודה היתה קשה עליהם היינו נפשית ולא פיזית. ור' דיבון להרחבה.

האור החיים הק' מוסיף על הדבר עוד קושי נפשי כבד, כי כבר האמינו למשה ותיכף אח"כ חזרה וגברה העבדות ביתר שאת "וכשחזרו לשעבוד, הגם שלא היו משתעבדים אלא משיעור הרגיל ומטה, אעפ"כ תקצר רוחם, והמשכיל בטבעיות הרכבת האנושי ישכיל על דבר".

עוד יש לומר, ע"פ מש"כ בתרגום יונתן "מפולחנא נוכראה קשיא די בידיהון" וכתב 'יין הטוב' "עבודה שהיתה זרה להם טבעם. וכעין זה שהיו מחליפים עבודת אנשים לנשים ועבודת נשים לאנשים", וניתן גם לפרשו בתרגום אונקלוס.

יא בא דבר אל פרעה ת"א עול מלל לות פרעה. אינו מתרגם אתא, כי להיכן יבוא, אלא **עול** היינו הכנס אל פרעה וכלשון האבן עזרא "בא אל ארמון המלך". וז"ל האוה"ח הק' (להלן ט, א) "כלל זה בידך, כל מקום שיאמר 'בא אל פרעה' יכוון לומר לו שיכנס אל טרקלין שלו בלא השאלת רשות, הגם שהיו לו כמשפט המלכים שומרי הבית. אעפ"כ יעול ויכנס אצלו מבלי שאילת רשות [והגם שהואה"ח הק' אינו מציין לתרגום, נראה ששניהם באותו סגנון].

ו ו מתחת סבלות מצרים ת"א מגו דחוק פולחן מצראי. פירוש: מתוך דוחק עבודת מצרים. לא ביאר את תיבת 'סבלות' כדרך הראשונים שהעבודה היתה כעין 'משא' עליהם, אלא פירש הענין, ומתוך כך שינה אף את תיבת 'מתחת' ותרגם 'מגו' דהיינו 'מתוך'.

שם ובשפטים גדולים ת"א ובדינין ררכיין. מתרגם את ה'שפטים' לענין של 'משפט', כי יש במשפט כמה חלקים כמבואר ברש"י (להלן כח טו) "שהמשפט משמש ג' לשונות, דברי טענות בעלי הדין, וגמר הדין, ועונש הדין, אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון". כאן נקט התרגום לשון דינין כלומר, כמבצעי עונש הדין.

ח אשר נשאתי את ידי ת"א די קיימית במימרי. פירוש: נשבעתי במאמרי. ושינה הענין כיון שאין דמות יד למעלה, ורש"י דנקט "הרימותיה לישבע בכסא" לבאר את הכתוב 'ידי' כדי לסבר את האוזן.

ט ומעבודה קשה ת"א ומפולחנא דהוה קשיא עליהון. כן תרגם נמי לעיל (ב כג) ויאנחו בני ישראל מן העבודה, מפולחנא דהוה קשיא עליהון.

גם שם וגם כאן מפרש האוה"ח הק' שיש כאן דיוק בפסוק שלא כתוב שהתפללו אלא שנאנחו מקושי השעבוד וזה מורה שהיתה כאן שמיעה עמוקה מאתו יתברך גם למה שלא התפללו, ומכוון יפה עם מש"כ התרגום

ומאידך (לעיל ג י) לכה ואשלחך אל פרעה מתרגם א(י)תא ואשלחנך, כי שם עדיין לא היה בדרך לארמון פרעה אלא עוד היו דיבורים מקדימים שיתרצה להיות השליח.

יב ערל שפתים ת"א יקיר ממלל. הוא גם תרגום של 'כבד פה' (לעיל ד י) ותוכנם אכן שוה. אמנם לתמצית העולה ממש"כ שם הכונה לכבד בדיבור לאפוקי מ'כבד לשון' היינו שפת מצרית, ע"ש. וא"כ כאן יוצדק דווקא 'כבד פה' או 'ערל שפתים', כי בשל כמה מלים במצרית לא יטען משה שקשה עליו השפה, מה גם שידעה.

ז א נתתיך אלקים ת"א מניתיך רב. פירוש מניתי אותך שר. כאן לא הביא רש"י את לשון התרגום ותחת זה כתב "שופט ורודה, לרדותו במכות ויסורים" ולמד רש"י זה מלשון 'אלקים' שהוא כינוי לדיינים. אבל אונקלוס מפרש מלשון **מרות רבנות ושררה** (כמש"כ רש"י (בראשית ו ב) ובסנהדרין (ב: ,נו. -): ע"ש) ואינו ענין לדין דוקא.

שם ואהרן אחיך יהיה נביאך ת"א מתורגמןך. וכתב רש"י "כתרגומו מתורגמןך, וכן כל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות, והוא מגזרת ניב שפתים (ישעי' נו, יט.), ינוב חכמה, (משלי י, לא.) ויכל מהתנבאות דשמואל (שמואל-א י, יג.), ובלע"ז קוראין לו פרידי"גר", עכ"ל. והיות שרש"י מבוסס ומבסס את פירוש אונקלוס, שומה עלינו לדקדק בדבריו כאשר נוכל שאת. בתחילה מבאר שהנביא משמיע דברי תוכחות והוא לכאורה צ"ב וכי אין נביאים

המנבאים דברי נחמות מה שמוסיף ובלע"ז **קוראין לו פרידיג"ר** "פרידיג"ר זה איני יודע מה הוא?! ובחומשים המהודרים הוסיפו שזהו תרגום של "סניגור, אדוואקאט" והוא פלאי שהתחיל בנביא זעם ומסיים בסניגור.

ונעתיק אחת הנה ממש"כ ב'עטרות' לפר' מקץ (מב כג) עה"כ כי המליץ בינותם. המליץ ת"א מתרגמן. כי אונקלוס משתמש בתיבת "תרגום" להגשת הדברים בצורה שתשמע כהוגן. אם המדבר בלחישה יקרא הקורא הדברים בקול "מתרגם". אם הדברים מוקשי הבנה אומר המפרש "אני וארי שבחבורה תרגימנא". אם טוען הנאשם שהוא חף מפשע יקרא המטעים את דבריו לשופט: מליץ. ואב אחד לכולם נולפי"ז גם אם יאמר אדם דבר רע שאינו מובן, יקרא המבאר את דבריו: "מליץ". אך לא מצאנו דוגמתו, ואדרבה סתם מליץ לטובה הוא עדה"כ אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף (איוב לג כג)].

זה מש"כ שם, וכעת הוכח שאכן מצאנו דוגמתו, שרש"י פתח בנביא וסיים בסניגור שהוא המליץ. כלומר, שאין חילוק ביניהם. ובדרך צחות יש לבאר למה נקט דוקא נביא זעם, כי דברי נחמות חביבים על לב שומעיהם ואין צריך לבאר היטיב, משא"כ דברי תוכחות שמצד הטבע אין רוצים לשמעו, א"כ צריך שהנביא ינוב וידבר וימליץ דבריו היטיב...

ד ונתתי את ידי ת"א ואתן ית מחת גברתי. פירוש: את מכת גבורתי. כלומר, שהיד המוזכרת בפסוק היא כינוי ל"מכת יד".

יא ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטמי מצרים בלהטיהם ת"א וקרא אף פרעה לתפמיא ולתפשיא ועבדו אף אנון תרשי מצרים פלחשיהון פן. לעיל פר' מקץ (שם מא ח) תיבת חרטומי ת"א חרשי. וכן בפר' שופטים (דברים יח, י) מכשף ת"א חרש. שכן הוא תרגום של כישוף בכל מקום וידענו שהחרטומים הם מכשפים.

ובישעיה (ג, ג) חכם חרשים ונבון לחשים, התם הוא למעליותא (כדאי' בגמ' חגיגה יד) ופירש במצודות שהוא חכם על חכמים אחרים שנקראים חרשים ובמלכים שם "חכם גדול החורש בשדה העיון", ובשופטים (יד, יח) לולא חרשתם בעגלתי כתב המצודות מלשון "חתירת המחשבה והעיון". ולהכי צרפואה עם נבון לחשים ובתרגום (רב יוסף) שם ואמר ומשתמע וחכים וסכולתן בעצה, הרי שהחרשים היינו הך עם הלחשים שהם עיניני כישוף התלויים בעומק החשבה והעיון [ר' חת"ס פר' בלק ד"ה וירא בלק כי טוב].

ואולי אפשר לומר, שהוא ענין ל'מעשה חרש אבן', 'חרש וחושב' וכיוצ"ב הרבה במקרא (אך שם תרגמו אומן וכדו'). כלומר, שהלחש כולל כל דבר הנעשה בלאט ובחפש, כנ"ל שהוא כינוי למחשבה אבל לא מחשבה בלבד כי המכשף גם פועל פעולתיו ע"י הכישוף רק שאינו נראה שהוא העושה [וגם

להלכה אינו חייב עד שיעשה מעשה, רמב"ם הל' ע"ז פי"א הט"ו].

יד כבד לב פרעה ת"א אתיקר לבא דפרעה וי"ג יקיר לבא דפרעה. החילוק בין 'יקיר' ל'אתיקר' הוא מבואר ברש"י, ש'אתיקר' פירושו: "נעשה כבד" (לשון פעולה), ו'יקיר' פירושו: "כבד" (שם דבר).

רוב המפרשים וכן הוא בתרגום יונתן מפרשים "נעשה כבד", ודלא כרש"י, ואם כן היא דעת אונקלוס, שפיר גירסתו היא 'אתיקר', אמנם לרש"י שפירושו שם דבר יש לגרוס 'יקיר'.

טו ונצבת לקראתו ת"א ותתעתד לקדמותה. עמש"כ לעיל פר' שמות (ב ד) ותתצב אחותו, ואתעתדת. שיש בלשון זה משמעות כפולה והוא מוכנת ומזומנת וכן במשלי (כד כז) הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך וכתב המצודות "לשון הזמנה כמו התעתדו לגלים (איוב טו)" ותדע שהוא לשון תרגום שכן שם במשלי מתרגם ועתדה בלי שינוי. כלומר שלא עמדה סתם אלא בצפיה דרוכה לדעה מה יעשה לו ומה תצטרך להושיט עזרה, כפי שאכן ארע, כמו"כ כאן היה צריך משה להמתין שם לפרעה [אולי אף להמתין שיכנס בתוך המים] ו"להפתיעו" בבואו.

יט על נהרותם ועל יאוריהם ת"א על נהריהון על ארתיהון. בפר' מקץ (בראשית מא א) בפסוק על היאור ת"א על נהרא וכתב רש"י שאין שאר הנהרות קרויין יאור אלא זה [הנילוס] כלומר שאין זה שם כללי של נהר.

ולפי"ז מה שתרגם שם 'נהרא' היינו הנהר המדובר. אבל הקשה עליו הרמב"ן ממקרא מלא בדניאל (י, ד) שאף נהר החידקל נקרא יאור. ומבאר שהמים נקראים במקרא 'אור' וגם 'נהר' וגם 'יאור' שתיהם מלשון 'אורה' ולפי"ז 'נהרא' הוא אכן תרגום של 'יאור' בסתם.

ולפי"ד צ"ב כאן איך יפרנס הרמב"ן כאן את 'יאוריהם', הא ניחא לרש"י ש'נהרותם' הם בסתם ויאוריהם היינו הנלוס על כל 'יאוריו' שהיו יוצאים ממנו פצלות ותעלות ובריכות [ושם היה נעשה ה'אחור']. משא"כ לרמב"ן נראה לכאור' שהוא סתם כפל לשון ואולי שיש חילוק בין הנהרות הגדולים לבין הנהרות הקטנים, אבל אז יוקשה ממה שתרגם שם על נהרא, ויל"ע.

שם ובעצים ובאבנים ת"א ובמני אעא ובמני אבנא. וכן פירשו רוב המפרשים, לאפוקי ממ"ד (ר' מד"ר כאן) שיצאו דם מן האבנים ממש.

ח ב ותעל הצפרדע... ותכס ת"א וסלקת ערדעניא... וחפת. יש לשים לב כי בגרסתנו (ברוב חומשים המצויים) רבה המבוכה איך ליישבו על הלב.

כי הנה בכל הפעמים שהמקרא מכנה לשון יחיד והמשמעות על רבים מתרגם אונקלוס אחר המשמעות כמו 'רב ועצום'-'סגן ותקפן', 'ועלה מן הארץ'-'וסליקו', 'והדגה אשר ביאור'-'ונוני די בנהרא' וכן הרבה וזה פשוט. אבל אם כן היה לו לומר וסליקו

ערדעניא וחפו, וגם לעיל תרגם ונוני די בימא תמות, פתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד והול"ל ימותון וכ"ה בת"י שם. והראני אאמו"ר באצבע, לגירסת התאג' [הוא ה'כתר' התימני] ושם איתא אכן הכל בלשון רבים וא"ש, ואחר החקירה נתברר שזאת הגירסא הנכונה [ויתכן שהשיבוש אצלנו נבעה מת"י שכתב לשון יחיד, אבל בת"י שפיר יש לומר כן דמתרגם וסליקת מַחַת עוֹרְדַעְנִיא, היינו שמדבר על המכה והיא אכן לשון יחיד].

ה התפאר עלי ת"א שאל לך גבורא. פירוש: פֶּקֶשׁ ממני דבר קשה. לא תרגם את תיבת "התפאר" ממש שהוא לשון גאווה ורברבנות, אלא הענין.

י ותבאש הארץ ת"א וסריאו על ארעא. פשוט שלא הארץ עצמה הסריחה, כי אם החמרים שעליה.

יא והכבד את לבו ת"א וְיִקְר [או וְיִקְר כבתאג'] ית לבה. פירוש: ועשה כבוד את לבו. כן הגי' הנכונה בתרגום וכמבואר ברש"י שהוא לשון פעולה שעשה את לבו כבוד יותר.

אמנם גם כאן שלטו ידי המעתיקים את אונקלוס ויש ספרים דאי' בהם הגירסא ואתיקר ית לבה. וטעותם נבעה מלהלן (פסוק טז) וְיִכְבֵּד שהוא אכן לשון 'נעשה כבוד' מתרגם "ואתיקר", אבל באמת שכאן דמי ללהלן (ח כב) וְיִכְבֵּד ות"א וְיִקְר וכן י"ל גם כאן כן.

טו אצבע אלקים הוא ת"א הא מחא מן קדם ה' היא. פירוש: "מכה זו - אינה ע"י כשפים - מאת המקום היא", רש"י.

יח אני ה' בקרב הארץ ת"א אנא ה' דשליט בגו ארעא. פירוש: "אע"פ ששכינתי בעליונים, גזרתי מתקיימת בתחתונים", רש"י.

יט ושמתי פדת בין עמי ובין עמך ת"א ואשוי פורקן לעמי, ועל עמך אייתי מחא. פירוש: אתן ישועה לעמי ועל עמך אשים מכה. לא פירש 'פדות' כפי שפירש רש"י ושאר מפרשים שענינו 'הבדלה והפרשה' [ככל הצלה שמוציאה את האדם מן הצרה], אלא משמע ליה לאונקלוס לשון פדיון ממש, "זה חילוץ זה, זה תמורת זה, זה כפרת זה" וא"כ זהו פירושו שאערוך את ה'פדיון' ביני ובין עמך שאביא לעמי ישועה ואת המכה למצרים, וכן אי' במדרש כאן: וְשַׁמְתִּי פֶּדֶת בֵּין עַמִּי, מִלְּמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רְאוּיִין לְלִקוֹת בְּזוֹ הַמַּכָּה, וְנִתְּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פְּדִיוֹנָם [את] הַמִּצְרִים, וְאֵף לְעֵתִיד לְבֹא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבִיא עוֹבְדֵי פוֹכְבִּים וּמְזֻלוֹת הַקְּדֻמוֹנִים וּמְשֻׁלְכֵן לְתוֹךְ גֵּיהֶנָם תַּחַת יִשְׂרָאֵל, שְׁנֶאֱמַר (ישעיה מג, ג): פִּי אָנִי ה' אֶלְהֵיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נִתְּתִי כְּפָרְךָ מִצְרַיִם כּוֹשׁ וּסְבָא תַחְתֶּיךָ.

כה התל ת"א לשקרא. למרות שהתל מתפרש יותר משרש שחוק והיתול כדכתיב ויהתל בהם אליהו וכ' המצודות: "ולעג, כמו (בראשית לא ז) ואביכן התל בי". אמנם גם שם בכראשית תרגם ואביכן שקר בי, וכבר

בארנו בפר' שמות (ה ט) בפסוק 'ואל ישעו בדברי שקר' דמתרגם שם ולא יתעסקון 'בפתגמין בטלין'. דמשמע ליה דברים שאינם מביאים כל תועלת, על כן קורהו דברי שקר - פתגמין בטלים.

גם כאן משה אינו רוצה שפרעה יהתל כלומר: יבטיח ולא יקיים כאדם השוחק, וזה שתרגם לשקרא.

ט ב מחזיק במ ת"א מתקף בהון. מרש"י נראה שמפרש 'מחזיק' מלשון 'אחיזה' בעלמא, אבל ממה שאונקלוס מפרש ל' תקף ולא 'אחיד' נראה שהוא מלשון אחיזה בכח ובחוזק.

ד ולא ימות מכל לבני ישראל, דְּכָר ת"א מדעם. בדרך כלל [בערך 70 מתוך 90] הכונה לענין או דיבור ותרגומו פתגם או פתגמא. כאן ובעוד כמה מקומות, הכונה למשהו קטן ממשי ותרגומו מדעם.

ט שחין פרח אבעבועות ת"א שיחנא סגי אבעבועין. פירוש: שחין מפריח ומרבה אבעבועות וכברש"י.

יד כי אין כמוני בכל הארץ ת"א ארי לית דכותי שליט בכל ארעא. ממאן לתרגם התיבות וכת"י "לית דדמי לי בכל ארעא", כי סבירא ליה שאין במכת ברד הוכחה לאחדותו, רק שעל כרחך לענין השלטון מדבר, שתדע ששלטונו ית' הוא ללא גבולות ומצרים, ואדרבה בשביל רצון ה' יפרצו החומות בין המים לאש.

יז עודך מסתולל בעמי ת"א עד כען
כבישת ליה בעמי. כן הוא הגי' שלפנינו אך
בפרש"י עודך מסתולל בעמי, כתרגומו
כבישת ביה בעמי והוא מגזרת מסלה
דמתרגמינן [(במדבר כ יט) במסילה נעלה]
אורח כבישא ובלע"ז קלקי"ר (טרעטען).

ולאפוקי מת"י שתרגם עד כדון אנת מתרברב
בעמי, והוא לשון גאווה ו'מסתולל' מגזירת
סלסלה ותרוממך (משלי ד ח). וכדפי'
המלבי"ם שם "סלסלה", לשון רוממות, כמו
סולו סולו המסלה שהוא מענין הרמה!¹
[כוונתו לכאו' לדיק מלשון סולו ולא מלשון
מסילה, ואולי ר"ל שכל מסילה היינו
שהרימו ממנה המכשולים וכהמשך הכתוב
שם, ואולי אף כל 'סל' היינו קופה שדרכו
להנשא בגובה, על הכתף או על הראש].

ויעויין רש"י לאיכה (א טו) סָלָה כָּל
אַבְיָרִיוֹז"ל סלה, רמס ורפס, לשון "סולו
סולו המסילה" (ישעיה סב י), ולפי"ז אינו
דומה לענין 'סלסלה', אך בפ"י הרלב"ג שם
כתב 'סלסלה', דרוך וסלול תמיד במסלול
התורה והיא תתן לך כבוד כי תדבק בה...²

יח הנני ממטיר ת"א הא אנא מחית
מטרא. לא שמדייק מלשון 'ממטיר' שהיה
גם מטר, כי כך מצאנו גם במן דכתיב הנני
ממטיר לכם לחם ולא תרגם שם ענין מטר

טו כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ת"א
ארי כען קרב דמי, דאשלח פון ית מחא
גבורתי ואמחי יתך. פירוש: הרי עתה קרוב
לפני, כי הייתי שולח את מכת גבורתי והייתי
מכה אותך. ה' אומר לפרעה אילו רציתי,
הייתי ממית אותך כבר במכת דבר, רש"י.
והרשב"ם מפרש יותר כי אכן "כשהיה הדבר
של הבהמות, היתה דעתי לשלוח יד, כמו כן,
בך ובעמך למות בדבר". כלומר, שהיתה
כביכול "תכנית" כזאת להמית את פרעה
במכת דבר.

תיבת 'פון' מופיע בהקשר של 'אילו' או
'כמעט ו'... או 'הלוואי ו'..., כמו לולי אלקי
אבי ת"א אילולא פון (בראשית לא מב), כמעט
שכב ת"א כזעיר פון שכיב (שם כו י), מי יתן
ת"א פון דיהון (במדבר יא כט).

טז ולמען ספר שמי ת"א ובריל דיהון משתען
גבורת שמי. פירוש: בשביל שיהיו מספרים
את גבורת שמי. כלומר אין 'ספר' הכונה
לפרעה שהוא יספר וכמש"כ הספורנו "למען
ספר. ורבים תשיב מעוון", אלא כמש"כ
האב"ע "לא שהוא ישוטט בעולם לספר את
כבוד ה', רק יסופר שמו בכל דור ודור,
בעבור אלה האותות שעשה".

¹ ובגמ' (ר"ה כו): לא הוו ידעי רבנן מאי (משלי ד, ח) סלסלה ותרוממך
יומא חד שמעוה לאמתא דבי רבי דהוות אמרה להווא גברא דהוה קא
מהפך בשעריה אמרה ליה עד מתי אתה מסלסל בשערך ופרש"י סלסלה
- חפוש והפך במטמונים של תורה. כל זה הוא דרך דרש.
ובדרך זו אפשר להוסיף, שגם ההיפוך והסלסול בא מהחשיבות שנותן
לתורה וכל 'כל שהוא' שבה "הוא יגע וטורה ומחשב להבין טעמו של
דבר" (רש"י ברכות ו:), וכן במשלי שם פרש"י 'סלסלה-חפשה. היה
חוזר עליה לדקדק בה, כמו כבוצר על סלסלות (ירמיהו ו ט) החוזר
והולך בכרם ומשיב ידו לבקש את העוללות ובלשון חכמים מסלסל
בשערו.

² ההרחבה בעקבות דיון עם קורא נאמן הרי' אהרן גל נר"ו מניו ג'רסי.

¹ ובגמ' (ר"ה כו): לא הוו ידעי רבנן מאי (משלי ד, ח) סלסלה ותרוממך
יומא חד שמעוה לאמתא דבי רבי דהוות אמרה להווא גברא דהוה קא
מהפך בשעריה אמרה ליה עד מתי אתה מסלסל בשערך ופרש"י סלסלה
- חפוש והפך במטמונים של תורה. כל זה הוא דרך דרש.
ובדרך זו אפשר להוסיף, שגם ההיפוך והסלסול בא מהחשיבות שנותן
לתורה וכל 'כל שהוא' שבה "הוא יגע וטורה ומחשב להבין טעמו של
דבר" (רש"י ברכות ו:), וכן במשלי שם פרש"י 'סלסלה-חפשה. היה
חוזר עליה לדקדק בה, כמו כבוצר על סלסלות (ירמיהו ו ט) החוזר
והולך בכרם ומשיב ידו לבקש את העוללות ובלשון חכמים מסלסל
בשערו.

אלא הא אנא מחית לכון. אלא שהאמת הוא כן, שהיה גם מטר יחד עם הברד והכתוב (להלן פסוק לד) יוכיח, 'וירא פרעה כי חדל המטר, והברד, והקולות' הרי שהיו ג' ענינים מחולקים.

כלומר שזה היה חלק מן המכה כי המצרים לא היו מורגלים לגשם, וכמש"כ האב"ע "ידוע כי לא ירד גם היום על מצרים ברד ומטר ואין צורך לפרש למה זה... ובעבור זה פחדו גדול כי לא ירד שם אלא כדמות טל".

שם כעת מחר ת"א בעידנא הדין מחר. לכאורה יש כמין סתירה בפסוק, 'כעת' זה עכשיו ו'מחר' זה למחרת. על כן פירש "כעת כזאת מחר, שרט לו שריטה בכותל, למחר כשתגיע חמה לכאן, ירד הברד"³.

שם הוסדה ת"א דאשתכללת. פירוש: נגמרה בשלמות, כמו שתרגם 'ויכולו' ואשתכללו. כלומר, היסוד בדרך כלל הוא תחלת הבנין. כאן אין מן הענין לומר שמתחלת בניתה לא היה ברד כזה, כיון שאז עדיין לא גרו שם אנשים וכמובן שלא ראו שום ברד ועל כרחך מיום שנוסדה ונתיישרה בשלמות, לכן תרגם ואשתכללת [וכעיי"ז בת"י דאשתכללת אנשהא].

כ הניס מתרגם כנש. פשטות פירוש הניס היינו הברית כמו הים ראה וינס וכן פרש"י

"הברית לשון (שמות ד ג) וינס משה". היות שבפסוק מפורש שהירא הניס אל הבתים מחמת פחד הברד שהיה בחוץ נקראת "הברחה" זו 'איסוף' ותרגומו 'כנש'.

ואכן טעמא בעי למה כתיב הניס [ואין לומר שכן הוא דרך איסוף הבהמות, כי בפסוק מפורש שהוא הניס גם את העבדים...], ואולי שנעשה האיסוף בחפזון מתוך פחד ורעדה מדבר ה' בדרך של ניסה.

כח העתירו אל ה' ורב ת"א צלו קדם ה', וסגי קדמוהי ר'נת. ופרש"י "די לו במה שהוריד כבר". הנה, תיבת 'סגי' מתפרש לעתים 'הרבה' (כמו: סגי נהור) ולעתים 'די'. יתכן שנתכוין אונקלוס לפרש כפשוטו תיבת "ורב", דהיינו והרבה עמו פדות והצלה, ודלא כפרש"י.

ט כח קולות אלקים ת"א קלין ד'ל'נט כאילין מן קדם ה'. כתב בפירוש יונתן "דקשה ליה, מאי קולות אלקים, [אלא] קולות וקללות שהן מצד מדת הדין".

וביותר פשוט אפשר לומר, ע"פ אמרם ז"ל (ברכות נט.) אמר ר' אלכסנדר אמר ר' יהושע בן לוי, לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב שנאמר (קהלת ג יד) והאלהים עשה שייראו מלפניו". כי יודע איש נגעי לבבו ובבא קול לו קול אליו ומפחידו, נדמה

ממש ולאפוקי מהסברא דמשה לא ידע ולמען ידעו חרטומי מצרים כי לא להם החכמה ויכירו כי סוד ה' ליראיו בלבד, ועל כן אמר דוקא בחצות ולא כעת בחצות ולאפוקי מסברת ת"י קמא, ודו"ק.

וכל זה ע"ד הדרש, ועל דרך הפשט בפסוק 'כחצות' ר' דיבון שם.

³ והיה מוכרח לשרוט, דבלא"ה יאמרו משה בדאי עתה כחששו במכת בכורות (ברכות ד.), משא"כ שם היה לילה ולא עת שהחמה זורחת בו, וכל זה לתירוץ קמא בגמ' שם אבל לתירוץ בתרא בגמ' שכוונתו היתה למחר כעת היום, לכאוי יש לתמוה שגם שם היה לו לומר כעת בחצות, (ולפתור את כל הפלפול בברכות שם...) ונראה, דת"י בתרא הוא להיפך מתירוץ קמא ואדרבה היה חשוב למשה להדגיש שהמכה תהיה בחצות

לו כאילו ה' "מדבר" אליו באלה הקולות, כלומר למצרים היה נדמה כי ה' ממש מקללם, לגודל פחדם.

כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי מֹשֶׁה קְצַאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרַיִם אֶת פְּפֵי אֵל ה' (ט כט). ותרגם אונקלוס כַּמְפָּקִי מִן קַרְתָּא אֶפְרוּשׁ יְדֵי בְּצֵלוֹ קָדָם ה'. אין זו הוספה על הכתוב כי אם פירוש. כי נשיאת כפים בתפלה זו היא צורת תפלה מקדמת דנא, והגם שלהלכה איפסקא כההיא דשבת (י). פכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מריה וכ"פ הרמב"ם והשו"ע (הל' תפלה) כופת יד ימינו על שמאלו וכו', אין לדייק מינה שענין נשיאת הכפים שייך רק לנביאים וכדו' המתרצים לפני ה' כבן לפני אביו ולא כעבדא קמיה מריה [וכן הביא המ"ב בסי' צ"ה שלא להגביה הידיים כלל]. כי גם אם עומד כל עת התפלה ופכיר ידיהו, מ"מ עדיין יכול להגביה כפעם בפעם כדרך המתחנן למריה, ועל דרך שכתב הרמב"ם

עצמו (בפרקי הצלחה, מובא בהקדמת סידור יסו"מ) וז"ל "המתפלל יהיה פונה אל ה' יתברך, עומד על רגליו, מתענג בלבו ובשפתיו, ידיו פרושות, כל דיבורו הוגים מדברים, ויתר חלקיו חרדים ונרעדים, ולא יסיר מהנעים קולות ערבים, מתדבק, מכין עצמו, מתחנן, כורע, משתחוה, בוכה... - לפי שהוא לפני מלך גדול ונורא", עכ"ל.

ל טרם ת"א עד כען לא. פירוש: עדיין, רש"י. [ואולי הוא קיצור של: עד אֵין]. אינו לשון 'קודם' שהכונה ה'זמן' לפני מה שמדברים עליו עד שלא אירע. כלומר, במילה 'טרם', לא מתיחסים על מה שכן אירע קודם לכן.

וההבדל ביניהם, כי 'קודם' אפשר להשתמש בכמה לשונות כמו הקדמתי כלומר שבאתי לפני דבר מה. אבל במילה 'טרם' המבטא אך ורק את אי מציאותו של הדבר שעדיין לא נעשה, ועל זה לא שייך לומר 'הטרמתי'.

~ ~ דיבון ~ ~

כן בדווקא נקט החובה"ל דוגמא זאת, להעיר על לב הנבון, כי יש אופן בו כן מתאחדים כבואם לעשות נחת רוח לבוראם וכמש"כ רש"י כאן, "האש והברד מעורבין, והברד מים הוא, ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם" (שמו"ר יב ו).

ונוכל להעמיס כונה זו בדברי אונקלוס שעל ידי מכת ברד, תדע שאין כמוני שליט בכל ארעא שעבודת ה' היא ע"י המח דשליט על הלב.

יח כעת מחר ת"א בעידנא הדין מחר. ובברכות (ג:-ד.) נתקשו למה אמר משה כחצות ותרצו משום שהם לא ידעו לכוין את השעה ויאמרו משה בדאי אתה ורב אשי אמר שדיבר אתו בליל ארבעה עשר בחצות בדיוק ואמר לו כחצות של השתא אני יוצא למחר. אבל שם הוא בהכרח דרך דרש, כי לפי פשוטו של מקרא, אין זמן שנקרא 'חצות' כמש"כ רש"י ע"פ התרגום שם כפלגות לילה. כאן הוא דרך פשט ממש, לכן תרגם בעידנא הדין למחר.

ושמעתי פעם לפרש [ואודה למי שישלח מקור] את הפסוק ועברתי בארץ מצרים והכיתי וגו' העברה זו למה?, כי אין חצות חל בבת אחת על כל ארץ מצרים, אלא לפי התקדמות הזמן ממזרח למערב, וא"כ כל מצרי מת בחצות שאצלו, ודפח"ח. ואולי לפי"ז שפיר קאמר כחצות, שלא יתפסוהו כשקרן שכל בכור מצרי מת בזמן אחר.

ו ט ומעבודה קשה ת"א ומפולחנא דהוה קשיא עליהון. ר' עטרות. והביאור, כי גם העובד עבודה קשה, קרי: עבודה שהיא אכן קשה, אם רוחו עולצת ונפשו טובה עליו, הנה לכשיצטרך, אף נשיאת הר גדול עליו למישור ויערב לו [כמשלו הנודע (הנאמר ברוה"ק, הגר"א) של המגיד מדובנא עה"כ ולא אותי קראת יעקב, כי יגעת בי ישראל].

אך כשעובד ולבו בל עמו ואינו נהנה מיגיע כפיו אזי העבודה היא עליו לזרא ונפשו קצה עליו עד אין שיעור. כאן שלא שמעו אל משה שבא לבשרם את בשורת הגאולה, על כרחך שלא העבודה עצמה היא שעמדה בעוכריהם ואדרבה השכל מחייב שיקשיבו לו, על כרחך מפולחנא דהוה קשיא עליהון, שהיה להם למורת רוח כ"כ, עד שקצרה רוחם משמוע.

ט יד כי אין כמוני בכל הארץ ת"א ארי לית דכותי שליט בכל ארעא. ר' עטרות. ואידי דחביבא לי שמעתיה דאאמו"ר שליט"א, אציין כי על מה שכתב בספר חובות הלבבות 'כשם שלא יתאחדו בכלי אחד המים והאש, כך לא יתאחדו בלב המאמין, אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא'. העיר אאמו"ר, שכוונת החובה"ל היא שאכן כפי שהמים והאש אינם מתאחדים, כי תכלית שנאה יש לאוהב ה' לשנוא את כל מחמדי ועינוגי העולם הזה, אבל כשיצטרך לעבוד את קונו באכילה ושתייה וכדו' א"כ בלית ברירה ממנה יקח לעשות נחת רוח לבורא ית"ש, על

דהלוא יְמִינָךְ ה' נְאֻדְרֵי בְּפֶתַח, אותה יְמִינָךְ ה'
תִּרְעֵץ אוֹיֵב (לקמן טו, ו), והיינו שמידת
הרחמים נהפכה עליו לדין.

וזה שאמר הכתוב, וְרַב מְהִיֵּת קוֹלוֹת אֱלֹקִים,
היינו שדי שיהיו הקולות ממידת הדין
בעצמו שזה יהיה לו הרע, כי לא העיז לבקש
מהשם יתברך וממשה שיפסק לגמרי הקולות
וברד, כי זה ידע שאין הוא כדאי והגון. רק
שביקש ממשה שיבקש מהשי"ת שיבוא עליו
ממידת הדין ולא ממידת הרחמים, היינו
שלא תתהפך עליו מידת הרחמים לדין.

ולפ"ז יש לומר, דזהי כוונת אונקלוס, צְלוּ
קְדָם ה' וְסִגִּי קְדָמוּהִי רִוַח דְּלֹא יְהוֹן עֲלֵנָא
קְלִין דְּלוֹט פְּאֵלִין מִן קְדָם ה', היינו שלא
יבואו קולות הקללה ממידת הרחמים רק
ממידת הדין, כי לא רצה שהאוהב יהפך עליו
לאויב ולשונא, ודו"ק.

כח העתירו אל ה' ורב מהיות קולות אלקים
ת"א וסגי קדמוהי רוח, דלא יהון עלנא קלין
דלוט כאילין מן קדם ה'.

כתב הג"ר שמואל מאיר הכהן הולנדר זצ"ל
בספרו 'שם הכהן' זצ"ל: וקשה, שאין דרך
התרגום להוסיף דברים מה שלא נכתב
בתורה הקדושה, כי התרגום אונקלוס הוא
רק מפרש מה שכתוב בתורה.

אך יש לומר, דהנה אמרו רז"ל (בראשית רבה
נח לג, ג) אוי להם לרשעים שהם הופכים
מידת רחמים למידת הדין, ואשריהם
הצדיקים שהם הופכים מידת הדין למידת
הרחמים. והיינו דמידת הרחמים שדרכה
תמיד להמליץ טוב, אם היא מקטרגת
ואומרת רע אז הוא רע מאד, כי כאשר האוהב
נהפך לשונא זה הוא רע מאד ר"ל.

ויש לומר, דאצל פרעה כן היה, שנתהפכה
מידת הרחמים למידת הדין ובזה לקה,

קיצור מאמרו הנפלא של הרה"ג ר' פינחס פרידמן שליט"א

מתוך גליונו הותיק "שבילי פינחס" [ויצא, תשע"ה]

סימוני הקיצורים סומנו כך.... המאמר המלא צורף במייל.

כך ממשנתו הטהורה של החידושי הרי"ם כפי שהביא ב"שיח שרפי קודש" (פרשת ויצא):

"והיה אומר החידושי הרי"ם זצ"ל, שיעקב אבינו היה מתמה על עצמו על המחשבה הזאת שאין ראויה לו, ולמה באה לו זאת המחשבה [שאין לו אפילו נזם אחד וצמיד אחד], ולזה חזר ואמר חס ושלום לית אנא מוביד סברי מן בריי, היינו שהמחשבה הזאת היא רק לעזור, לאחר שיודע בבירור שאין לו שום תועלת והוא אין, אז יבוא לו עזר מעם ד' בתוקף ועוז, ולכן לא אמר תיכף עזרי מעם ד', וזה פעל יעקב אבינו לדורות, כאשר ישראל אין להם שום עזר והמה אין, ויודעים שאין להם שום עזר, אז יבוא העזר מעם ד' עושה שמים וארץ".

נמצינו למדים מדבריו הקדושים, כי מן השמים נסתבב שיתנסה יעקב בניסיון העוני ביודעו שאין לו כלום, כדי שיתחזק לבטוח רק בה' ולא בשום סיבה אחרת, וסלל בכך את הדרך לכל ישראל שיעמדו גם הם בניסיון העוני....

רש"י: אליפז נתגדל בחיקו של יצחק: "זכה שתשרה עליו שכונה"

בדרך זו במסילה נעלה להתבונן על דמותו המופלאה של אליפז, אשר מצד אחד היה בנו בכורו של עשו הרשע, ומצד שני היה אביו של עמלק הרשע, ואילו הוא עצמו שהיה בתווך בין שני רשעים גדולים כאלו, סירב לקיים מצות עשו אביו להרוג את יעקב, בגלל שנתגדל בחיקו של יצחק⁴...

והנה כלל גדול שנינו בגמרא (ב"ק לח:): "אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפילו

אליפז שנמנע מהריגת יעקב נתגלגל באונקלוס שלא שמע בעצת טיטוס גלגול עשו ונתגייר

בפרשתנו פרשת ויצא (בראשית כח-י): "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה". דרשו על כך חכמינו ז"ל במדרש כי יעקב יצא לחרן לשאת אשה בעירום ובחוסר כל (ב"ר סח-ב):....

חכמינו ז"ל לא גילו לנו כאן במדרש ישוב לפליאה העצומה על יצחק אבינו, ששלח את יעקב לפדן ארם לקחת אשה מבנות לבן... אך התירוץ על כך ידוע כמו שהביא רש"י לקמן על הפסוק (כט-יא):

"וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך - לפי שבא בידים ריקניות, אמר, אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום. לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להורגו והשיגו, ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו, אמר לו [ליעקב] מה אעשה לציווי של אבא, אמר לו יעקב, טול מה שבידי והעני חשוב כמת".

סיפור זה מובא ביתר פירוט בפירוש "בעלי התוספות" על התורה פרשת בשלח (שמות יז-ח) בשם מדרש שלא נמצא בידינו על הפסוק (שמות יז-ח):....

יעקב אבינו סלל הדרך לכל ישראל לעמוד בניסיון העוני

אלא שעתה מוטלת עלינו חובת הביאור, מדוע סיבב הקב"ה מסבב כל הסיבות שיעקב ילך לחרן להקים את בית ישראל כאשר אין לו כלום. ונראה ללמוד ביאור על

⁴ ואי"ה בספרי מאין תמצא על איוב נאריך בערכו.

שכר שיחה נאה". לפי זה צריך ביאור איפה מצינו ששילם הקב"ה את שכרו של אליפז, על כך שלא ניסה אפילו להרוג את יעקב אלא השאירו בחיים....

אליפז בן עשו נתגלגל באונקלוס הגר

אולם הבה נתבונן בנפלאות דרכי ה' מסבב כל הסיבות, המגלגל נשמות מדור לדור כדי לתקנן ולשלם שכר לראויות לכך, ממה שסיפרו לנו חכמינו ז"ל דבר פלא בענין אונקלוס קודם שנתגייר בגמרא (גיטין נו):

"אונקלוס בר קלוניקוס בר אחתיה דטיטוס הוה גירסת הגר"א: "בר אחתיה דאנדריינוס הוה", כמבואר במדרש תנחומא (פרשת משפטים אות ה) שנביא לקמן], בעי לאיגיורי, אזל אסקיה לטיטוס בנגידא, אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא, אמר ליה ישראל, מהו לאידבוקי בהו, אמר ליה מילייהו נפישין ולא מצית לקימינהו, זיל איגרי בהו בההוא עלמא והוית רישא, דכתיב (איכה א-ה) היו צריה לראש וגו', כל המיצר לישראל נעשה ראש"....

בספר "גלגולי נשמות" להמקובל האלקי הרמ"ע מפאנו [גלגולי נשמות שקיבל מרבו רבי ישראל סרוג שקיבלם מרבינו האריז"ל] מביא על כך דבר פלא (מערכת א אות יב): "אונקלוס הגר עיבור של אליפז, שלא רצה להרוג את יעקב במצות אביו, ולקח לו הזהב ועזב לו הגוף, ואמר אליפז מה אעשה לצווי של אבא, אמר לו קח לך הכסף והזהב והנפש תן לי והעני חשוב כמת, וכן נתייעץ עם טיטוס כשבא להתגייר, ואמר לו לך והצר להם היו צריה לראש, ולא שמע לו ונתגייר, והענין טיטוס הוא עשו, ורישיה דעשו בעוטפיה דיצחק (תרגום יונתן בראשית נ-יג), כי מראש פרעות אויב (דברים לב-מב) הוא כמוס עמדי".

ב"סדר הדורות" (ערך אונקלוס הגר אות ו) מביא את דברי הרמ"ע מפאנו, ומוסיף לבאר

לפי זה מה ששנינו בתוספתא (דמאי פ"ו הי"ב): "גר ונכרי שירשו את אביהן נכרי, רשאי [הגר] שיאמר לו [לנכרי], טול [אתה] צלמים ואני כלים, אתה יין ואני פירות. אונקלוס הגר חלק [ירושתו באופן זה] מאחיו, והחמיר על עצמו הוליך חלקו לים המלח". ויש לומר שביקש לכפר בכך על מה שלקח מיעקב את כל רכושו.

אונקלוס הגר תרגם את התורה כפי שכבר נמסרה למשה מסיני

נמצינו למדים מזה דברים נשגבים העומדים ברומו של עולם, כי בשכר שלא שמע אליפז בקול עשו אביו להרוג את יעקב, זכה להתגלגל באונקלוס שלא שמע בקול טיטוס הרשע שהיה גלגול עשו שלא להתגייר, אלא נתגייר וזכה ללמוד תורה מפי רבי אליעזר ורבי יהושע ולתרגם את כל התורה כולה, כמבואר בגמרא (מגילה ג.): "תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע".

ומקשה בגמרא: "ותרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו, והא אמר רב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב, מאי דכתיב (נחמיה ח-ח) ויקראו בספר תורת האלקים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא, ויקראו בספר תורת האלקים זה מקרא, מפורש זה תרגום, ושום שכל אלו הפסוקים, ויבינו במקרא אלו פיסקי טעמים, ואמרי לה אלו המסורת". פירוש, הרי מבואר כי עזרא הסופר ושאר החכמים אשר אתו כבר מסרו את התרגום של תורה.... [אלא ש] "שכחום וחזרו ויסדום". כלומר במשך הדורות נשתכח התרגום עד שבא אונקלוס וכתבו מחדש מפי רבי אליעזר ורבי יהושע. והנה מפירוש רש"י במקום אחר אנו למדים, כי בעצם כבר נמסר התרגום למשה רבינו בהר סיני, וממנו נמסר מדור לדור עד עזרא הסופר ושאר החכמים, אלא שנשתכח עד שבא אונקלוס והחזירו מחדש....

הרבה והן משיבין אותו, עלה אצל אדריאנוס דודו, אמר לו ולמה פניך משתנות, סבור אני שהפסידה פרקמטיא שלך, או שמא הצר לך אדם, אמר לו [אונקלוס] לאו, אמר לו [אונקלוס שוב] אתה קרוב לי ואדם מצר לי [הלא כולם מפחדים ממך].

אמר לו [אדריאנוס] ולמה פניך משתנות, אמר לו [אונקלוס] שלמדתי תורה, ולא עוד אלא שמלתי את עצמי, אמר לו [אדריאנוס] ומי אמר לך כך, אמר לו [אונקלוס] בך נמלכתי, אמר לו [אדריאנוס] אימתי, אמר לו [אונקלוס] בשעה שאמרתי לך מבקש אני לעשות סחורה, ואמרת לי כל פרקמטיא שאתה רואה שפלה ונתונה בארץ, לך ועסוק בה שסופה להתעלות, חזרתי על כל האומות ולא ראיתי שפלה נתונה בארץ כישראל וסופה להתעלות, שכן אמר ישעיה (ישעיה מט-ז) כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו... מלכים יראו וקמו, שרים וישתחוו, למען ה' אשר נאמן קדוש ישראל ויבחרך.

והנה כאשר נתבונן נראה דבר פלא, כי אונקלוס התגייר על ידי שקיבל עצה מאנדריינוס קיסר: "כל פרקמטיא שאתה רואה שפלה ונתונה בארץ, לך עסוק בה שסופה להתעלות ואת משתכר", ועל ידי זה התחבר עם ישראל כמו שאמר לאנדריינוס: "חזרתי על כל האומות, ולא ראיתי שפלה נתונה בארץ כישראל וסופה להתעלות". והיינו כי הקב"ה מנסה את ישראל בגלות בניסיון העוני, ועל ידי שיקיימו את התורה בגלות מעוני, סופם לקיימה מעושר בגאולה העתידה, ועל ידי זה התגייר והתחבר עם ישראל שהם שפלים בגלות.

ולפי האמור הרי זה עולה בקנה אחד כפתור ופרח עם מסירות הנפש של אליפז שלא להרוג את יעקב, וכדי לקיים מצות כיבוד אב לקח מיעקב את כל רכושו, וגרם בכך שיבוא לקיים את התורה מניסיון העוני, ועל ידי זה זכה אחר כך לקיים את התורה בבית לבן

מעתה יאירו עינינו וישמח לבנו לראות נפלאות דרכי ה', כי בזכות שאלפז בנו בכורו של עשו מסר את נפשו שלא לשמוע בציווי אביו להרוג את יעקב עמוד התורה, אף שידע שעשו הרוצח מסוגל בכעסו להרוג אותו על כך, לכן זכה מדה כנגד מדה להתגלגל באונקלוס הגר שתרגם את כל התורה כפי שנמסר למשה בסיני, אלא שנשתכח במשך הדורות עד שהחזירו אונקלוס לישראל.

אונקלוס הגר מתחכם על אדריינוס דודו קיסר רומי

ועתה בא וראה נפלאות התורה, כי אחרי שהעלה אונקלוס בכישוף את טיטוס קיסר רומי המת להתייעץ עמו אם להתגייר, ואחרי שהעלה גם את בלעם הרשע ואת ישו הנוצרי כמבואר בגמרא (שם) החליט להתגייר, אולם היה ירא מאדריינוס דודו שהיה קיסר רומי בימים ההם, לכן נתחכם עליו שהוא רוצה לצאת לדרך ללמוד דרכי המסחר, והנה הוא הסיפור המופלא במדרש תנחומא (פרשת משפטים סימן ה) עם עקילס שהוא אונקלוס הגר:

"ואלה המשפטים, זהו שאמר הכתוב (תהלים קמז-ט) מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן וגו', עקילס (נ"א אונקלוס) הגר בן אחותו של אדריאנוס היה מבקש להתגייר, והיה מתיירא מן אדריאנוס דודו, אמר לו אני מבקש לעשות סחורה, אמר לו שמא אתה חסר כסף וזהב הרי אוצרותי לפניך, אמר לו אני מבקש לעשות סחורה לצאת לחוץ לידע דעת הבריות, ואני מבקש לימלך בך היאך לעשות, אמר לו כל פרקמטיא שאתה רואה שפלה ונתונה בארץ, לך עסוק בה שסופה להתעלות ואת משתכר.

בא לו לארץ ישראל ולמד תורה, לאחר זמן מצאוהו רבי אליעזר ורבי יהושע, ראוהו פניו משתנות, אמרו זה לזה עקילס לומד תורה, כיון שבא אצלם התחיל לשאול להם שאלות

העונוי, והראיה שלא יכולנו לעמוד בניסיון העשירות, ומתוך העניות יהיה הגאולה במהרה בימינו, וזה כמו שאיתא במשנה, המקיים התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, ומבטלה מעושר סופו לבטלה מעוני, ושניהם נתקיים בנו כי על ידי שלא עבדנו בשמחה כו', ומכל מקום יתקיים גם הסיפא, שעל ידי שמתחזקים בגלות לקיים התורה [בעוני] סופנו לקיימה מעושר".

מעושר, ולכן נתגלגל באונקלוס הגר שהתגייר על ידי שהתחבר עם ישראל שהם בבחינת ניסיון העוני בגלות, בידעו כי בזכות זה סופם להתעלות בגאולה העתידה, והרי זה מתאים להפליא למה שכתב ה"שפת אמת" (פרשת כי תבא תרמ"ג ד"ה בפסוק) בלשון קדשו:

"ואיתא שיש ניסיון בבחינת העושר, ויש בבחינת עניות, ושניסיון העושר קשה משל